

Tájak, falvak, hagyományok

Jegyzetek dr. Kós Károly tanulmánykötetéhez

Nincs semmi csodáltnivaló, ha gyökeresen és robbanásszerűen gyors változásban forrongó életünkben a rohamosan átalakulóban lévő népi hagyományvilág iránti érdeklődésnek jó ideje annyi és sokszor igazán meglepő jelével találkozunk. Míg e hagyományvilág iránti érdeklődés a szóba hozott kérdéskörrel foglalkozó szakemberek, a népi élet hivatott kutatói esetében a hazai magyar néprajzi vizsgálódásnak immár százados története folyamán érthetően állandó, a szakemberek körén túl azonban csak néhány évtizede terjedez egyre növekvő méretekben a népi értékek megbecsülésének fontosságára ráébredt, ilyen vonatkozásban is művelődésre, alaposabb ismeretekre áhítózó tömegek felé. Az érdeklődés erősségét, sőt mindinkább erősödő voltát a hazai kiadók — az egészséges könyvterjesztő és kereskedelmi érdekeken túl — határozott művelődéspolitikai célkitűzésről tanúskodó érzékkel számításba véve, sokat tettek és tesznek az érdeklődés kielégítésére, sőt fokozására. Megfigyelhető, hogy a kiadói tervek kezdetben szinte kizárólag a népi szellemi termékek, a dallam-, illetőleg énekanyag és a népi mesevilág közzététele irányában tájékozódtak. Elég csak az e téren legkiemelkedőbb kiadványokra: Konsza Samu, majd Albert Ernő háromszéki, Jagamas János moldvai csángó, illetőleg nagy romániai népköltési gyűjteményeire, Almási István magyargerőmonostori, Kallós Zoltán hatalmas moldvai és erdélyi, Ráduly János szerényebb kibédi ének-, illetőleg balladaanyagot tartalmazó köteteire hivatkozni a nép szellemi életének más vetületét bemutató olyan mesegyűjtemények mellett, amelyek közül a legtöbb Faragó József és Nagy Olga odaadó gyűjtőmunkájának eredményeképpen került az olvasók kezébe. A folklórkutatás körébe tartozó nyelvjárási tanulmányozás kimagasló, de csak csekély részben csekély vált hazai eredményeit bemutató — jobbára szerényebb — nyelvészeti kiadványok, szakszerűségüknél fogva, noha megközelítőleg sem kellettek olyan érdeklődést, mint az előbb említett folklórkivadványok, nem sokáig szaporították a könyvterjesztés gondjait.

Jóllehet a néprajzi kutatás hazai munkásai közül néhányan a nép tárgyi világa irányában tájékozódtak, az ilyen vonatkozású kutatások eredményei még kisebb tanulmányok formájában is a folklórkincs feltáró testes kiadványoknál jóval késedelmesebben jutottak a nyomdai térhez. Tudtunk ugyan arról, hogy még az ötvenes évek elején elkészült egy összefoglaló csángó kötet s vele egyidőben Faragó József, Nagy Jenő és Vámszer Géza hatalmas kalotaszegi öltözésmonográfiája, ezeknek anyagából azonban annak idején csak Nagy Jenőnek népszerű formában megírt viselet-monográfiája¹, majd vele csaknem egyidőben Torockó hagyományos viseletéről egybeállított ugyanilyen jellegű kötete² számára nyílt megjelenésre lehetőség.

E mellett a népi életnek egy szűkebb területére irányuló kutatómunka mellett nem sokan tudtak arról, a népi tárgyi és szellemi hagyományvilágnak szeretőgazó területére irányuló vizsgálódásról, amelyet a hazai néprajzi kutatásnak legkiválóbb, legodaadóbb munkása, dr. Kós Károly gyerekkorától kezdve, műzeumi működése egész folyamán végzett. E kutatásnak itt-ott, napi- és hetilapokban, ritkábban szakfolyóiratokban, román és magyar nyelvű gyűjteményes munkákban megjelent eredményei szétszórtságukban sohasem tehettek az olvasóra olyan lenyűgöző hatást, mint amelyet azok a testes gyűjteményes, illetőleg önálló kiadványok, tanulmánykötetek gyakoroltak, amelyekben és amelyekkel a szerző az utóbbi években munkaközösségek vezetőtagjaként, sőt önállóan is jelentkezett.

Mindennek elmondása azért alkalom- és időszerű, mert a szerzőnek első tanulmánykötete³ után most közzétett második gyűjteményes kötete⁴, a Nagy Jenő meg Szentimrei Judit társaságában közzétett kászoni⁵, illetőleg szilágysági⁶ magyar népművészeti munka terjedelmes, fél-fél kötetnyi monografikus tanulmányai, ezek az önmagukban is jelentős kiadványok művelődési-tudományos életünkben további munkára serkentő hatásukban különlegesen fontos szerep betöltésére hivatottak.

A most előttünk fekvő kötet szerzője *Bevezetésében* elárulja nemcsak a közzétett tanulmányok keletkezési körülményeit, hanem azt a tudatos tudomány-

politikai magatartást és célravezést is, amely nélkül egy kutató munkájában a tervszerűség nem valószínű meg, és nyomában számba vehető, időálló eredmény nem születhetik. Már itt, a bevezetőben kifejti a szerző azt a véleményét, hogy a múlt század második feléből egyre inkább sajátos kutatómódszereket fejlesztett és önálló tudományággá vált néprajz „szüntelen és széles körű gyűjtőmunkával veszi birtokába tárgyköre alapvető elemeit”, s minden további feldolgozó, értelmező, közeli és távoli összefüggéseket, földrajzi és népi kereteken túlmutató kapcsolatokat feltáró munkamozzanata, mint szilárd talajon, a gyűjtött anyagon alapul. A kutatómunkának — a szerző szerint — már az elsődleges, anyagfeltáró, illetőleg leíró foka is alapos szakmai felkészültséget és tapasztalatot igényel, hiszen enélkül a kutatási terület, illetőleg a kutatópontok megválasztása, a helyes gyűjtési módszer alkalmazása, a lényeges, hagyományos néprajzi jegyek mellett a lényegtelen, esetlegesen, idegenül bekerült elemek felismerése és a hagyományos anyagtól való elkülönítése a kutató számára lehetetlen. Az alapos néprajzi felkészültség jelentősége természetszerűen még kérelhetetlenebb követelményként jelentkezik a gyűjtött anyagnak megfelelő kapcsolatrendben való feldolgoása és közlésre alkalmassá tétele során már az egyszerű leírás fokán is, s még inkább az összehasonlító, közelebbi és távolabbi, egy néprajzi terület határain belül maradó, illetőleg a határokat túllépő, népi-néprajzi összefüggéseket kereső feldolgozó munka rendjén.

A pusztán leíró módszerrel végzett anyaggyűjtő és feldolgozó munkát a szerző ugyan a néprajzi vizsgálódás kezdő mozzanatainak tekinti, de egyben olyan alapvető munkafolyamatnak is, amely nélkül néprajz kutatásunknak az annyira óhajtott összehasonlító-összefoglaló jellegű feldolgozások irányába teendő továbblépése elképzelhetetlen, hiszen jól megalapozott következtetések csak a helyszínen gyűjtött, megbízható anyag szilárd talaján alakíthatók ki. Nemcsak a kezdő kutatót óvja meg elszett következtetések megfogalmazásától a népi hagyományvilággal való állandó érintkezés során végzett anyaggyűjtés, a tapasztalt kutatónak is nagy hasznára van az, ha íróasztali munkája végzése mellett állandó kapcsolatban marad a hagyományos népi műveltség teremtőjével és hordozójával: a népi társadalommal. Találónan hivatkozik a szerző nagy mestere, Viski Károly példájára. Viski egész életműve azt bizonyítja, hogy a népi élet állandó, folyamatos figyelése — a saját tudományszakja legmagasabb szintjére eljutott kutató számára is — milyen önként adódó összefüggések, magyarázatok és törvényszerűségek felismerését teszi lehetővé.

Ezeknek az elméleti és kutatómódszertani felismeréseknek a kutató- és feldolgozó munkában vezérelvekként való érvényesítése rendkívül kedvezően befolyásolta Kós Károly egész néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkáját. E munka rendjén mestere példáját követve és saját ilyen irányú felismeréseit következetesen gyakorlattá válta, Kós a maga gyűjtőterületén — főként néprajzi felkészültség birtokában — megvalósította a gyűjtőterülettel való állandó érintkezés maga elé szabott követelményét egyszerűen abban az értelemben, hogy minden, számára kínálkozó alkalommal terepmunkát végzett, de abban a vonatkozásban is, hogy múzeumi beosztottságánál fogva munkahelyén is szüntelenül a népi hagyományvilág tárgyi emlékeinek egybehordott tárházában dűskált. Részint a szakirodalom, részint meg a múzeumok tárgyi világának bensőséges ismerete alapján Kós világosan láthatta, hogy milyen hatalmas, teljesen ismeretlen foltok vannak a hazai néprajzi gyűjtőterület térképén, sőt ezen túlmenően tudatosította a maga számára azt, hogy még az olyan területeken is jócskán akad kutatnivaló, amelyek a régebbi kutatás ugyan jelentős anyagot tárt fel, de a néprajzi igények, módszerek természetszerű fejlődésével e területeken is van éppen elég újabb tennivaló.

A most előttünk fekvő szép kötet hat fejezetre tagoló anyagával jó bizonyosság egyfelől arra, hogy helyszíni kutatásai rendjén Kós — területi és népi vonatkozásban — mennyire tudatosan törekedett egyfelől a néprajzi terület legismeretlenebb foltjainak felderítésére, másfelől meg tárgyválasztásában is még a többnyire vizsgált területeknek eddig egyáltalán nem vagy legalábbis nem eléggé mélyen kutatót kérdései felé igyekezett érdeklődését irányítani. A tájékozódásbeli célkitűzésnek ez a kettőssége tette és teszi Kós gyűjtőmunkáját további kutatásokra lendítő, ösztökélő voltában iránymutatóan jelentőssé. Az ő tájékozódó gyűjtése vetette meg például az alapját a már közzétett kászoni, szilágysági, valamint az előkészületben levő Küküllő-táji népművészeti monográfián kívül — remélhetőleg — nem egy ezután megszülető tájfeldolgozó néprajzi tanulmánynak, illetőleg gyűjteményes kötetnek is.

A kötetben felsorakozó hat fejezetnek már a pusztán címe is mutatja a tanulmányok szerzőjének a népi élet tárgyi világa irányába — területi vonatkozás-

ban és a tárgyi jelenségek tekintetében — szerteágazó érdeklődését. S hogy mennyire indokolt a szerzőnek nemcsak a néprajzi kutatóktól addig meg nem látogatott fehér foltok mellett a már régebben a vizsgáldóknál körébe került területeken való újabb kutatás szükségességét hangoztató állásfoglalása is, azt mi sem igazolja jobban, mint mindjárt e kötetnek az az első, bihari Fekete-Körös völgyi gyűjtést feldolgozó nagyterjedelmű tanulmánya, amely olyan nagy kutató, mint Györffy István után, nemcsak hogy elmélyíti a Györffy-től is vizsgált településföldrajzi kérdéseket, de a hagyományos népi foglalkozások, a fazekasság, a szücs-mesterség, a vidék magyar népi öltözködése, a népi társasmunkák, társadalmi szokások és a népi jogrend vonatkozásában e tájról eddig merőben ismeretlen adalékokat és kapcsolatokat tár fel.

Mind táji, mind tárgyválasztásbeli vonatkozásban új területre vezet el a szerző a kötet második tanulmányában. A táj tekintetében az ország legnyugatibb peremvidékéről, Biharból a Déli-Kárpátok tövébe, a Brassó melletti Hétfaluba és a néprajzi vonatkozásban újszólván teljesen a figyelem körén kívül rekedt foglalkozás körébe vezet el bennünket. Minthogy a népi foglalkozások kialakulása, felvirágzása és haladása mindenkor kedvező, illetőleg kedvezőtlen földrajzi-táji, kereskedelmi és nem utolsósorban társadalmi feltételek függvénye, Kős elsősorban e feltételek történetének felvázolására kerít sort, és csak azután mutatja be a szekerezés főtvonalába eső román falvakkal együtt a hétfalusi csángó szekeres falvakat is. Az e fejtegetéseket követő alfejezet a szekeresek fő eszközével, a fogattal ismerteti meg, a lószerszámnak és magának a szekérnek részletes leírásával, rajzos szemléltetéssel együtt. Az áruszállítás anyagának beszerzése, a szekerezés útvonalainak, körülményeinek, célpontjainak, illetőleg lefolyásának ismertetése után a szerző rátér azokra a kereskedelmi, iparfejlődési, közlekedési, vámpolitikai és más okokra, amelyek a múlt század második feléig virágzó hétfalusi szekerezés múlt század végi és e század eleji hanyatlásának előidézői voltak. A szerző fejtegetéseiből önként következik az a befejező sorokban is kifejtett nézet, hogy a hétfalusi csángóság etnikai alakulására a távoli vidékekre való szekerezés kimutathatóan eléggé jelentős hatással volt, hiszen e foglalkozással, valamint a távoli vidékeken végzett kömüvességgel más vidékek más népi csoportjaival való érintkezés rendjén a hagyományos hétfalusi népi műveltség különböző más elemekkel ötvözhető.

Noha a kötetnek csak egyik tanulmánya a hat közül a *Csángó néprajzi vázlat*, ez már terjedelemben is a munkának valamivel több mint egynegyedét foglalja le a maga számára. E tanulmány a csángóság anyagi világának csaknem egészére vonatkozó tájékoztatásával eddig a legteljesebb és szakszerűségében a legmegbízhatóbb kép e régiségekben oly gazdag, a hagyományörzésben oly állhatatos népcsoport gazdálkodási, népi ipari, közlekedési, kereskedelmi, települési és öltözködésbeli sajátosságairól. E sajátságok bemutatását a szerző részletes leírások mellett rendkívül gazdag, pompás képanyag kíséretében végzi, és ezzel lehetővé teszi, hogy a hagyományos műveltségjavakban még mindig oly gazdag csángóság életkörülményeivel egyáltalában nem, vagy csak felületesen ismerős olvasó, sőt még az ilyen tekintetben kellően nem tájékozott szakember is valós fogalmat alkothasson a moldvai csángóság anyagi műveltségéről. Már a csángó monografikus tanulmány terjedelme és összefoglaló jellege sugallja, a kötet „köpeny“-ét díszítő felvétel: az ölbeli „cinkacska“-ját (leánykáját) tartó klézsei Antal Jánosné Kádár Magda igazán művészi képe is bizonyítja, hogy ez az új, ismeretlen anyagban rendkívül gazdag csángó néprajzi vázlat a szerző legkedvesebb tanulmányai közé tartozik.

Nemcsak a Moldva szívében élő csángóság ősi népi műveltsége érdekelte azonban a szerzőt. Tekintélyes időt fordított és most kellő terjedelmet szentel kötetében egy észak-moldvai román település népi műveltségének legalább vázlatos bemutatására is. E tanulmányával több más, román és magyar nyelven már előbb közzétett részletfeldolgozásával együtt a szerző bizonyosságot szolgáltat arra, hogy nála nem merő és meddő elméleti igényként jelentkeznek az együttlők műveltségének egyidejű kutatása, hanem gyakorlatban is igyekszik bemutatni az elméleti igény megvalósítási formáit, módozatait és lehetőségeit. S hogy ez a szerzőnél nem véletlen, mutatja az, hogy már középiskolás korában első helyszíni kutatópontjaként a teljesen román lakosságú, Kolozs megyei Pányikot választotta ki, majd egyetemi hallgató korában a horvát—osztrák szomszédságú Züric völgyében meg a szlovák—magyar népi-nyelvi érintkezés határterületén, a Középgaram mentén végzett kutatásokat. (Sajnos, ezeknek eredményei — csekély kivétellel — feldolgozatlanul a világháborús pusztítások áldozatául estek.) Mindemellett a szerző a Székás vidéki szászág néprajzának tanulmányozásával tovább tanult szolgálatot elméleti felismerései gyakorlati valóra váltására nézve.

E szükségesnek látszó kitérő után megjegyzendő, hogy a dorohoi-i tanulmány már címéből (*Régi paraszttelek, ház és lakásbelső Dorohóban*) ítélve is némileg különbözik például a csángó anyagi műveltséget vázlatos voltában is összefoglalóan bemutató tanulmánytól: itt a szerző csak egy kérdést, a dorohoi-i telek és ház teljességre törő néprajzi leírását adja, valamivel még a csángó tanulmánynál is gazdagabb fényképanyag melléklésével. (Az itt közölt fényképanyag ugyanis az egész kötet ilyenmő mellékleteinek egyharmadát teszi ki.) Mindemellett az egyes tárgyi darabok szerkezeti bemutatásával a fényképnél jóval alkalmasabb saját kezű, pompás vázlatok emelik e tanulmány leíró néprajzi értékét. A tanulmány befejező soraiban a szerző összefoglalóan is felhívja a figyelmet, hogy az országnak ebben a sarkában miként érvényesülnek a szocializmus gazdasági átalakító hatásával egyidejűleg a hagyományos építkezés háttérbe szorulásával, illetőleg átalakulásával az egészségesebb házépítésre és igényesebb lakásberendezésre irányuló törekvések.

A táji egybetartozás szempontja készítette e sorok íróját arra, hogy a Kós-kötet dorohoi-i román néprajzi tanulmányát értékelje. Ez természetesen korántsem jelenti azt, hogy kevésbé jelentősnek tartja a sorrendben a csángó néprajzi vázlatot közvetlenül követő, csíki fazekasságról szóló tanulmányt. Tártyban ugyan vannak erdélyi előzményei a kötetben negyedikként felsorakozó csíki tanulmánynak, hiszen — hogy csak a két legjelentősebb mozzanatot említssem — Imre Samu és Márton Gyula már negyedfél évtizede — a kolozsvári és a zilahi fazekasmesterség alapos leírásával⁷ — példát adott a haladóban lévő helyi fazekasság munkamenetének és főként szókincsanyagának bemutatására. Míg azonban Imre és Márton közleménye a nyelvjáráskutatás módszerével mutatja be a vizsgált kérdést, Kósnak csíki monografikus tanulmánya néprajzi szempontok és módszerek alkalmazásával végezte a gyűjtő- és feldolgozó munkát. Amellett, hogy ez a tanulmány első és egyetlen néprajzi feldolgozása a csíki agyagművességnek, e kérdéskörön belül első, jelentőségéhez méltó tárgyalása a csíki, ún. feketekerámiának is. Noha a szerző már a megelőzőkben három ízben is foglalkozott a csíki kerámiával, a kérdés tárgyalására összefoglalóan e tanulmányában került sor.

A csíki fazekasság nemcsak mint egyik legérdekesebb hagyományos népi foglalkozás figyelemre méltó, hanem azért is, mert — ellentétben e népi foglalkozásnak Erdély más pontjain haladó, sőt teljesen elhanyagolt jellegével — Csík fazekassága az újjáéledés, a virágzás állapotában van, sőt ma — a szocialista munkaszervezés és piac kutatás jóvoltából — már nemzetközi hírnévre vergődött. De ámbár a jövő fejlődést illetően ez nem elhanyagolandó szempont, mégis Kós kötetének néprajzi és nem gazdaság- meg kereskedelem politikai jellege e sorok íróját inkább a tanulmány néprajzi jelentőségének kiemelésére készíti.

A gyűjteményes kötetnek ez a jelentős fejezete a hasonló tárgyú és jellegű magyar néprajzi monografikus tanulmányok közül a kérdés szerteágazó tárgyalásmódjával, alaposságával tűnik ki. Már a tanulmány bevezető része, a csíki fazekasfalvak múltját, az agyagművesség itteni kialakulását és jellegét nem a nagyobb földrajzi egységből kiszakítva tárgyalja, hanem a helyi történelemformáló mozzanatok különleges vonásait — óvatosan, azaz úgy, hogy a dolgozat kereteit aránytalanul szét ne feszítse — nagyobb területi összefüggésbe ágyazva mutatja be. E remek, a jelen állapot ismertetésébe torkolló történeti részt követően a szerző sorra veszi az anyagbeszerzés és agyagelőkészítés részletes ismertetése mellett a fazekas munkahelyének, munkaeszközeinek bemutatását is. Figyelmét legtartósabban magának az agyagműves készítmények előállításának munkafolyamata (a korongolás, formálás, szárítás, festés, díszítés, égetés), illetőleg a különböző edényfajták kötik le. Kiemelten részletes tárgyalásra érdemesíti a szerző e táj különleges edényfajtáját: a feketeedényt. A saját, illetőleg a helyi szokáslegel ki-elégítése a népi kézműipar múltbeli virágzását korántsem indokolná, ha a vizsgált fazekasfalvak (Dánfalva és Madaras) kézművesei nem igyekeztek volna közelebbi és távolabbi piacok megszerzésére is. A piacteremtés, illetőleg piacszerzés, valamint a termelt árunak a piacokra való eljuttatása, az ilyen réven szerezhető jövedelem pénzbeli kereteinek meghatározása és az ezekkel kapcsolatos kérdések a szerző e tanulmánya befejező részében kellő részletességgel mind előkerülnek. Így aztán e tanulmány valóban a maga teljességében és korunkig követhető történelmi alakulásában mutatja be a csíki fazekasságot.

Látnivaló, hogy e tanulmányban, de ahol a tárgy ezt megkívánja, itt és másutt megjelent dolgozataiban is a szerző különleges gondot fordít a népi kézművesség termékei értékesítési körülményeinek vizsgálatára: az értékesítő helyek, a piacok és az értékesítési alkalmak, a vásárok, sokadalmak kérdéskörére is. A tárgyválasztás elütő volta miatt ide nem vonható dorohoi-i tanulmányt kivéve erre jó bizonyosság ugyan már e kötetnek az előbbieken értékelt négy tanulmánya

is, a szerzőnek ilyen irányú érdeklődése igazában a zárótanulmányban mutatkozik meg. Ez a néprajzi érdekeken túl gazdaság- és kereskedelem-történeti szempontból is különös figyelmet érdemlő tanulmány földrajzilag szerteágazó, a táji, sőt helyi vonásokra különleges figyelmet fordító vizsgálódására sokszínű képet ad nemcsak a Kolozsvár és környéke legjelentősebb vásáros helyeinek (Alparét, Alsójár, Hídalmás, Hunyad, Kolozsvár, Páncélcseh), hanem a közép-erdélyi Nyárádszereda, sőt a székelységi Csíkszentdomokos és Kászon piacainak az erdélyi népi kereskedelem életében játszott szerepéről is. Ha most már tekintetbe vesszük a többi öt tanulmányt az előbbieken már kiemelt ilyen vonatkozású tájékoztatását is, az erdélyi vásárok, sokadalmak vonatkozásában valóban éppen eléggé éles kép rajzolódik ki a kötet figyelmes olvasója elé.

Jó, ha a kötetnek ilyen terjedelmi korlátok között való értékelése az olvasó számára legalább felvillanhatta az egyes tanulmányokból előtáruló, gazdag, sokszínű hagyományvilág legfontosabb, legjellegzetesebb vonásait. Nem valami romantikus, narodnyik jellegű-szellemű ábrándvilágban élve értékeljük nagyra Kóssal együtt a hagyományokat. „A hagyományok megbecsülése nem jelenti azt, hogy megelégszünk ezekkel a hagyományokkal” — feliratként ez a lenini mondás fogadott a felszabadulás utáni években levéltári munkahelyem lépcsőházában. Az élet halad, az ember életigényei bővülnek, sokasodnak, és a haladás, az igénybeli növekedés átalakítja a népi hagyományokat, az élet egészét is. Korunkban ez a haladás olyan rohamos, a népi élet átalakulása olyan elsőprő erejű, hogy Kós Károly és gyűjtő-kutatótársainak oadaadása nélkül hamarosan csak találgatásokra volnánk utalva e tekintetben: honnan indult el a népi tömegek, elődeink élete, s milyen lehetett az az út, amely a máig vezetett. A népi élet múltjában sok minden olyan van, amelynek eltűntét még a legromantikusabb múltimádat sem fájlahatja. A füstös, apróablakos, szellőzetlen parasztházak, a sötét, egészségtelen istállók, a paraszti munkaerő kizsákmányolása, az esztelen babonák világa és még annyi más, jó hogy eltűnőben van, vagy már el is tűnt. Van azonban a népi műveltségjavak között sok olyan, amelynek megmentése és a mi életünkbe, mindennapjainkba való beépítése elengedhetetlen szükségesség. Elsősorban a népi művészkedés csodálatos termékei, és a szellemi hagyományok világából a nyelv, az ének-, dallam- és meseanyag az, amelyeknek gazdagító, frissítő hatását a mi életünk nem nélkülözheti, sőt az utánunk következő nemzedékek sora sem lehet meg nélküle.

JEGYZETEK

1. *A kalotaszegi magyar népi öltözet*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, é.n. [1957]. Román nyelvű változata (*Portul popular maghiar in finutul Călatei*, 1958) is megjelent ugyanennél a kiadónál.
2. *A torockói magyar népi öltözet* (1957). A román nyelvű változattal (*Portul popular maghiar din Trascău*, 1957) együtt az előbbi kiadó tette közzé.
3. *Népélet és néphagyomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.
4. *Tájak, falvak, hagyományok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.
5. *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. Benne Kós — a bevezetőn kívül — az építkezés és a lakásbelső kérdését dolgozta fel.
6. *Szilágysági magyar népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974. E gyűjteményes kötetben Kós a lakóház, a lakásbelső, az agyagmunka és a fafaragás kérdéseinek szentel egy-egy fejezetet.
7. Imre Samu: *A kolozsvári fazekasság műszókincse*. Kolozsvár, 1942. — Márton Gyula: *A zilahi fazekasmesterség*. Kolozsvár, 1948.

Dénes Sándor: Falitál I.